

LAJOS KATALIN
Ion Nete írásművészete

Egy írásmű megértését, a benne való elmélyülést nagyban befolyásolja, hogy milyen szándékkal olvassuk. Be kell vallanom, hogy Ion Nete szövegeit mindig is fordítói feladatok nézőpontjából olvastam. A szülővárosomban, Csíkszeredában alkotó művész írásaival úgy találkoztam először, hogy felkértek, fordítanék le néhányat a *Șerpii de tãmãie (Tömjénkígyók)* című novelláskötetéből. Rám lévén bízva a választás, természetesen végigolvastam a kötetet és a *Noaptea albastrã / Kékszínű éj* című kétnyelvű kötet novelláit is, amely hét forrásnyelvi novellát, valamint hat magyarra fordított novellát tartalmaz (Ágoston Mihály fordításában), s e tizenhárom novella közül három van egymással „fordítási viszonyban”.

Igyekeztem a naiv olvasó ráhagyatkozásával olvasni és hatni hagyni a szövegeket, de óhatatlanul is ott lebegett a feladat: egy, két vagy több novellát kiválasztani és magyarra ültetni.

Újraolvastam tehát e szövegeket, immár azzal a háttérgondolattal, hogy az évek során megfogalmazódott és informális beszélgetésekben másokkal is megosztott észrevételeimet Ion Nete novelláiról formális kontextusban és köntösben is előadjam.

Természetesen immár az is érdekelt, hogy milyen kritikai visszhangja volt írásainak, azt kellett azonban látnom, hogy viszonylag kevés olyan értelmező-értékelő szöveg született, amelyet egy formális kontextusban megszólalni készülő felhasználhat „szakirodalomként”. Úgy tűnik, igaz a Ferenczes Istvánnak, aki a 2003-ban megjelent *Kékszínű éj* című kötethez írt előszóban azt mondja az általa személyesen is jól ismert íróról, hogy „Ritkán jelentkezik a román irodalmi lapokban, könyvei sem jelennek meg nagy gyakorisággal, nincs felhajtás, nagy csindaratta körülötte. Azt hiszem, számára sokkal fontosabb a megszenvedése minden leírt mondatnak, maga az írás, az alkotás golgotája, maga a mű, mint annak utóélete, az irodalmi köztudatban való érvényesítése és érvényesülése.”

1994-ben jelent meg a *Șerpii de tãmãie (Tömjénkígyók)* című, tizenegy novellát tartalmazó kötet, amelyről Corneliu Morar ír kötet végi recenziót, frapánsan fogalmazva meg e szövegvilág legfontosabb jellemzőit: egy komplex, többdimenziós valóságban mozog a

narrátor, amelyben sajátos módon találkozik az álom, a mágikus hagyomány, a realista evokáció és a fantasztikum. Írásmódjára a nyelv iránti rendkívüli érzékenység jellemző, melyben a szóbeliség és írásbeliség jegyei sajátos módon keverednek.

2001-ben jelent meg a *Rãstignirea în crucea lui Nãstavnik (Nãstavnik keresztre feszítése)* című novelláskötete, valamint 2003-ban a már idézett *Kékszínű éj / Noaptea albastrã* című kétnyelvű kötet.

Ez utóbbi kötet fordítója, Ágoston Mihály a nyomasztó tragikum írójának nevezi Netet, és a következőket írja: „Nyomasztó tragikum ez, melyben a kisebb-nagyobb emberi gyarlóságok, a természeti és magunk teremtette környezet, mikro- és makrokozmosz mind-mind fontos szerephez jut. Nyomasztó a térbeli bezártság, de paradox módon szorongató érzést sugall olykor a világmindenség végtelene is, bőrünkön érezzük a kellemetlenül hideg és nyirkos környezet páralecsapódását, de nem vonz a szikkadt gazokkal borított aszályos mező sem, az átható virágillat fojtogat, a tiszta égbolt üde kékje is csupán elérhetetlen ábrándkép, hogy a botorkáló, vánszorgó vagy éppen csúszó-mászó elesett ember reménytelenül vágyakozhasson utána. A szép, a jó, a kellemes pedig inkább csak az álmokban-félálmban tűnik fel, illanásnyi időre...”

Ferenczes István a kötet előszavában méltatja a szerző újságírói munkásságát is, hisz pályafutásának jó részében Ion Nete a csíkszeredai Informația Harghitei című napilapnál szerkesztő, és első megjelent köteté is publicisztikai írások gyűjteménye (*Cartea Mureșului / A Maros könyve* 1986). Novelláiban a latin-amerikai mágikus realisták (Marques, Cortazar, Llosa) kézjegyét véli felismerni azzal a különbséggel, hogy Nete írói világából hiányzik a tragikumot feloldó humor, az ironia és a szatíra is.

Nete novellái látszólag valóban a realista, sőt önéletrajzi-memorialisztikus irodalom eszközeivel élnek: a földrajzi tér, amelyben a történetek (vagy inkább nem történetek) zajlanak, reális tér: a Vâlcea megyei Pesceana falu és annak jól behatárolható topográfiai környezete, az a hely, ahol az író született. A falu nevét is adó Pesceana folyó, a környező dombok, a Dealul Crucii (a Kereszt Dombja), a Dealul Vetriciei, a Dealul Dimonașului (a kis démon dombja), valamint a leggyakrabban előforduló, misztikus fényben tündöklő, titokzatosan távoli és elérhetetlennek tűnő Chisamera dombja mind reális helyek, amelyek felismerhetőek az e tájakon otthonos olvasók számára (a *Bújócška az élőkkal* című,

az Agero internetes folyóiratban megjelent novellájának olvasói hozzászólása azt bizonyítja, hogy ez is egy lehetséges kiindulópont a szövegek befogadásában.

Valójában azonban csupán kiindulópontok, fogódzók ezek a tájelemek, amelyek köré kikristályosodhat az az imaginárius világ, amely ennek az írónak a sajátja, s ami elsősorban mitikus táj, a novellák kisember-hősei gigantikus küzdelmeinek világa.

Nete az egyes szám harmadik személyű elbeszélés híve, olyan világot teremt, melyben többnyire ugyanazok a hősök mozognak, Garamia, a cigány, Mitrodor, Mirinu, Dria, Cával, a tanító, Brânduș, Mirodonie, a Józsefnek keresztelt, de csak Palaghianak szólított törpe és a többiek. Ezek közül a hősök közül többen is megjelennek több novellában, anélkül azonban, hogy föltétlenül egyéni tulajdonságokkal rendelkező, jól felismerhető karakterek lennének. Maguk a történetek is többnyire a lélekben zajlanak, álom és ébrenlét, valóság és a képzelet vagy mítosz határán. Önmagukkal küzdenek e szereplők, küzdelmüket tehetetlenül és gyakran értetlenül szemléli – ha egyáltalán észreveszi – környezetük. Gyakori motívum e szövegekben a felfelé irányuló mozgás, amelyet lefelé húzó erők gátolnak: a hős belső késztetéseinek engedve elindul a titok megfejtéséért, a szent hely eléréseért, a misztikummal való találkozásért vagy a vele való egyesülésért, útján azonban egyre nagyobb akadályokba ütközik. Ezek az akadályok elsősorban a lélekben keresendők (a félelem, a hit hiánya, a meghátrálás, a büntudat), de külső elemekben is megnyilvánulnak: a mindent elborító, vagy hátborzongatóan megjelenő, az embert kiszolgáltatottságára emlékeztető árnyék (az Ágoston Mihály fordításában megjelent hat novellában huszonháromszor jelent meg az árny-árnyék szó, az általam fordított négy novellában is rendkívül gyakori motívum), a kísértetek-lakta *Feneketlen Tó* (*Balta fara fund*), a titokzatos és vészterhes jelzéseket hordozó teknővájó cigányok, a Templom erdejének keresztje, amelyről elmenekültek a festett szentek, csak glóriájuk maradt ott.

A hősök útjukon kitérőkre kényszerülnek és tévutakra sodródhatnak, rémítő lényekkel találkoznak, akikről nem lehet tudni, hogy jól ismert emberek a faluból vagy gonosz szellemek – ilyen Palaghia és Viana vagy a halott Călică nagyapó a *Bújócska álmok között* (*De-a v-ati ascunselea prin vise*) című novellájában. Ezek az utak a Golgotához hasonlítanak, melyen a hősök megváltást keresve akaratlanul is a megváltó szerepével azonosulnak, a katarzis azonban elmarad.

Nete novelláit át- meg átszövik a bibliai motívumok. Néhány szövegben tételesen is bibliai tájjá nemesedik a

Chisamera környéke. A nevek bibliai nevek (Teofil, Chris, Ieremia), a *Végítélet napja* (*Ziua de apoi*) novella a középkori misztériumjátékokra emlékeztetően a Halál és Sátán párbeszédében, vetélkedésében villantja fel az apokalipszist. Más novellákban a falu félig pogány, félig keresztény hiedelemvilága jelenik meg (amely még ma is működő valóság Románia számos helyén), gyakran azonban az a kétely is felmerül az olvasóban, hogy az író saját képzeletvilága átszínezi, továbbírja ezt a hiedelemvilágot, egy autonóm univerzumot hozva így létre, amely független a reális világ törvényeitől. A hősök a legkritikusabb pillanatban mély álomba zuhannak, élők és holtak birodalma különös módon egybeér, s nem tudni, hogy a novella imaginárius világán belüli valóságról, vagy a hősök hallucinációiról van-e szó. Ez a fajta álom-motívum engem a hősköltemények főszereplőire emlékeztet, akik a nagy hőstett végrehajtása előtt az öntudatlansággal határos mély álomba zuhannak, hogy ezután emberfeletti teljesítményekre legyenek képesek.

Végül pedig néhány szót Nete írásmódjáról. A fordítás során szembesültem (elsősorban a jó román–magyar szótárak hiánya miatt) azzal az igényes szókincessel, amely ritka, tájnyelvi vagy archaikus szavak sokaságát sorakoztatja, rendkívüli műgonddal. Mondatai hosszasan, ráérősen hömpölyögnek, számos kitérével, s ezt a román nyelv szerkezete lehetővé is teszi: a gerundiumok és participiumok gördülékenyen kapcsolják össze a kanyargó gondolatokat. Magyarul nehezebb ezt megtenni anélkül, hogy nehézkessé ne váljon a szöveg. Cornel Moraru a *Răstignire în crucea lui Năstavnice* című kötethez írt utószavában a következőket írja: „Prózájában szembeötlő a hosszasan gyakorolt műgond, az aprólékosan lecsiszolt ritka szó hangsúlyozása, mely már rég kiment a köznapi nyelvhasználatból, vagy éppen maga a szerző találta ki, aki érzékenyebb a szavak hangzására, mint a jelentésére.”

Ion Nete írásművészetének ismerői nem tartják könnyű olvasmánynak novelláit. Önmagában nem dicséret és nem is kritika egy szöveget könnyű vagy nehéz olvasmánynak minősíteni. A befogadó előzetes olvasói tapasztalataitól, elvárásaitól és szellemi erőfeszítésre való hajlandóságától nagy mértékben függ, hogy mi a könnyű vagy nehéz olvasmány, s hogy ezt pozitívként vagy negatívként értékeli-e. Nete novellái olyan olvasót igényelnek, aki hajlandó elfogadni az írásmű által felajánlott, a köznapi valóságtól távol eső (játék)teret, annak csak itt érvényes törvényszerűségeit és összefüggéseit, és aki hajlandó együttjárni a botorkáló, gyötrődő hősökkel a megváltás reményében e kísérteties, néha pedig kísértetiesen szép tájon anélkül, hogy a reménynél több bizonyosság adatna meg neki.